

הספר השלישי של דליה רביקוביץ

— מאת ישורון קשת —

בתי השיר של דליה רביקוביץ ביץ לעולם אינה יוצאת בלבוש נכוד של ארגינקר רקום לתפארת, מעשה ידי אמן. הריהי תמיד כעולה מן הרחצה וכל כסותה רק סודר של כלמלה דקה ושקופה, שכדי שיהיה בו משום הסתר-עירום היא העלתה עליו קצת ציורים סמלתיים בהיגף מעט רחב, קלוש ולא-קפדני. כי העדר כל פואטיקה, הריהי מסתפקת בתוכן שירי בלבד שאותו היא כדובבת, בלשון בני אדם פשוטה בתכלית הפשטות וכלאחר-יד עד לרישול, ובהעדר אמנות-השיר לשמה, הרי על-כרחו אנו גם אנו, מסתפקים כאן בשירה הערטילאית, חסרת הישע והנראית כדעתנית, של תוכן הדברים בלבד. וזה לא מעט במקום שהתוכן בעצמו, אמת ויציב" כפי שהיא מעידה עליו באחד משיריה.

ברם, תוכן זה מה טיבו? — ברור שאין זה תוכן חובק זרועות עולם ואפילו לא גילוי עולם-היחיד לעומק ולרוחב עד כדי שיהא מייצג את האינדיבידואליזם בשירה בכלל. ב"עצם הדבר, צבינונו הריהו בקשת אושר אישית, שאמנם אופיינית היא לסוג נשי מסויים, אך לא מרובה עד כדי טיפוס שלם — אולי אף משום שסיג זה אינו חרמשמעי, אלא חבור ניגודים. בקשת-האושר כאן פא-סיבית גרידא היא, למעשה, משום שנקיות-הדעת ומעכובים פנימיים עם מידת-מה של גאווה, עם גמחנות, ו-אולי גם עם קו של דעתנות — כל אלה מגבילים את הפעילות של ת-שוקת-נפש זו. משום-כך דומה, כי בקשת-האושר הולכת כאן יד ביד עם אינטרוספקציה ואף עם בריחה מן המציאות אל המופלא ואל ההפלה אחרי הרהורי-הלב. אבל ההתפנכות אינה יפה ביותר לבקשת-האושר: ה"נפש המרבה להישקף בתוך עצמה, עלולה לא להרגיש כלל בעבור, ה"אושר" על פניה...

לכאורה הנארקיסיות היא קריאופי יסודי בעולמה של דליה רביקוביץ, כפי שאפשר איפוא להעלות בהשערה. היא בעצמה מרגישה כי נראה, שיש דמיון-מה בינה ובין אותה דמות מיתולוגית שאהבה לשבת על שפת הנחל ולהסתכל בבבואת עצמה. „נרקיס אהב כל-כך את עצמו", כז"הבת היא, אבל מוסיפה מניהיבניה: „טיפש מי שלא מבין שהוא אהב גם את הנחל". אכן בואת קלעה אל ה-נקודה העיקרית. האגוצנטריות שלה, שיתכן כי אינה אלא אגוציזם (לא אגואיזם!) — כלומר, צביונה של נפש שמרגישה, כי לגשם קודם כל את עצמה כמרכז כל הדברים, חובתה היא, — אהבת-עצמה שיריה זו נובעת מתוך שבחלקת נפשה הזורמת והשבויה בין גדותיה, משתקף העולם — מעגל שבמרכזו תקוע עולמה האישי, האהב את עולם החוץ-והזולת אהבה נכזבת. עולמה אהב את היופי, אך איבן אהב את הכאב. „כאב הוא דבר שאין בו תועלת, / אני אומרת, / כמו תולעת זוחלת בפרי, / והפרי או איננו יותר טעים / — / כאב הוא דבר בלתי-אנושי".

והיזופי? — הדברים היפים ב"אמת אינם מתהלכים בתוך / לפעמים הם קורים בחדר / כאשר הדלתות בעולות וגם התריסים מוגפים / — / אני יודעת עליהם יותר מדי / מכדי לרמות את עצמי / — — / מה שנותר לאחר ה"כאב הוא הסקרנות / לראות איך יפול דבר / מה יהיה בסוף / לכל הדברים היפים".

מתוך שיריה מדבר אליך לב „ש" ביר", היודע את כל גודל הכליון המכלה אותו, אך אינו משתמט מ"פניו, אלא דבק בו, כי הוא לה לא רק כבגד לעורה, אלא עורה לבשרה.

מה יהיה אתך, היא אמרה, תפרו לך בגד בוער. תפרו לי בגד בוער, אמרתי, אני יודעת. אז מה את עומדת, אמרה, את צריכה להיזהר, האם את לא יודעת מה זה בגד בוער? אני יודעת, אמרתי, אבל לא להיזהר. — —

אבל הנגד, אמרה, הנגד בוער באש. מה את אומרת, צעקתי, מה את אומרת? אין עלי בגד בכלל, הרי זאת אני הבושרת.

קטעי שיר אלה לקוחים מתוך ספרה החדש, „הספר השלישי", שנוספו בו שירים עד 1968 ועד בכלל. כאן המשוררת, בת ל"ב (היא נולדה בש' 1936), עושה מקצת חשבון עולמה ורואה את עצמה כמתוך ההרחק. היא רואה והנה היא כמו לא במקומה: „מה את יושבת פה, / אין לך מקום אחר?

„בבריכה קטנה, בתוך קהל קר-פודים / ישנה שושנה צהובה נס-חרת. / רק בשל אומץ לבה המופלא / אינה מחפשת בריכה אחרת / — / כמו שושנה צהובה נפלאה / רבים לא ישיגו בריכה אחרת. / ה"קרפודים, הם עוורים מלראות / אה חרדת לבנו האיומה".

המשוררת, כמין שושנת-מים מופ-לאה, רתוקה לבין „קרפודים" שאינם מסוגלים לראותה לאשורה.

אבל כדי להתרכו בתוך עצמה ו-להסתייג מעולם-החוץ, הריהי כח"בצרת בדמיונות — ומחזיקה מרצונה בשיר של ילדותיות זכה ושחרת-המופלא.

לכאורה, איפוא, רק בעזרת כוח-הדמיון אפשר לחיות בעולם מוגבל-מרצון ומסתייג מחווית-הכלל ומן ה"מציאות. עם זה, הרי יודעת היא כי נסיונה, כי „דמיון הוא דבר שאין לו שיעור", וא ל, „אדם שהגיע לגיל שלושים אינו דומה לתינוק. / הוא חדל לצפות לנסים ואינו ניפחה ל"רחשים". ומתוך ראיית הניגוד היא גם מסוגלת לצייר את דמות עצמה בתן של נשיות פקחית-עצובה, גאה עדינה, נדיבה ונקיית-דעת, עם קור-טוב הומור מהול בדמעות, כמו בשיר „פורטרט" („הספר השלישי"), שיר ענוג ונלא משובה עם מלובוליה, הפרושות על נסיון-החיים כוזהר על פני המים.

★

אגוציזם גמחני, לכאורה, ומכל מ"קום, ריחוק גמור מעולם הכלל, כי איור, וביותר מן העולם היהודי. יש אכנה סימנים לדבר, שעולם הוולת כבר התחיל קורט מכשות בעיניה וחודר לתוך האינדיבידואליזם שלה — הלא כד אומרת היא בשיר „ה"הורף בא": „פתאום משך אותי לבי / בעבותות זמלה. / מי כמוני ידע / מה גדול סבלם / של אנשים. / מוזר, איך לא השגחתי בה עד כה. / האם (סוף בעמוד 26)

הספר השלישי של דליה רביקוביץ

(סוף מעמוד 25)

אוהבת, הרי האהבה המשתלטת עליה דומה בעיניה כאילו היא מטילה בה פחתת — כמין שדפון: האוהב הוא „זה ששדף אותי באהבה“ („עגור“). רגש-האהבה כאילו גוזר מתוכה גזרים ומעבירם אל הזולת האהוב. זהו הטעם שהיא מתאוה לתגמול. למילוא החסר: שהלז יהיה לה „כמו אני עצמי“ — ובפרט, כי „יש לי עיכובים“. ברם, מי יאמר שאין זאת אהבה! אדרבה. ואפילו כבר לא אהבת „שונרה“ כבצעירותה, אלא אהבה במכאובים, כצירי יולדה, שגילוייה הוא אותה „הבוערת“.

אמנם עכשיו היא יודעת, כי אנשים במרוצת הימים געשים קשים כצפר-ניים, אפורים כסלעים, אבל הן „א-פילו סלעים נשברים, אני אומרת לך, / ולא מחמת זיקנה“. מתוך גאווה „אין הם זזים ממקומם / — — — / שנים רבות עוברות עליהם בציפיה, / מי שצתיד לשבר אותם / עדיין לא בא. / — — — / עד שיבוא כלביים קטן להתחכך על הסלעים / יבוא וילך. / ופתאום האבן פצועה. / אמרתי לך, כשסלעים נשברים זה קורה בהפתעה. / ומה גם אנשים“.

הרבה דברים יודעת דליה רביקוביץ דוקא מתוך שמרוכות ומצומצמת היא במעגל האינטימי של נפשיותה ה-אינדיווידואליסטית. „אני יודעת עלי-הם יותר מדי / מכדי לרמות את עצמי“ — אומרת היא.

אכן, שוחרת-אילויות רגשית זו זקיית-דעת היא, כאמור, ואין היא מבקשת לבוא עלינו באשליות ספרותיות. חותמה אמת. ואם תוכן שיר רתה אינו רחב-היקף ורבי-משקל כש-לעצמו, הרי דבר יקר-ערך אחד, מכל מקום, צפון בה: יש בה משום אותו עילוי הדברים למדורת סוד, שאחד ממשוררי המערב ראה בו את עיקר פעלה של שירה.

ישורון קשת

אני נפרדת ו" — אבל גם עכשיו זיקתה אל הכלל עודנה פוסחת על העולם היהודי — היא חושבת על זוועות ספרד, אך לא על זוועות הגטו ומשרפות היהודים: „ארבעה מיליון המתים של מלחמת פראנקו / מעירים זכרונות אכזרים“ — אומרת היא. אמת, נכון, בימי בלהות היטלר עוד היתה היא תינוקת בגיל הגן, אבל הן גם המאבק עם פראנקו רק במחשבה יכול להצטייר לה. ונשאלת איפוא בכל זאת השאלה: למה לא חשבה גם על השמדת יהודי אירופה? התשובה היא, אולי — בעיקר משום שהיא צברית, עם כל החן של צברית, אבל גם עם מידת-מה של אותה קשיות ביחס ליהודי הגלות, ואולי ביחס לאדם בכלל, המצויה בנפש הצברית. לדוגמה, באותו השיר, „שתי אניות בוערות“: „שבו היא זוכרת ב-הרוגי מלחמת פראנקו: „לכאורה זה דבר משונה לבעור במים. / למעשה, אין דבר נורא מזה. / — — — / בינתיים חשים צויתי הצלה / לתוך המים / אנשים אוהבים להציל משהו מתוך הגלים“. מלת „משהו“ זו מ-דברת כאן בעד עצמה ומעידה ברורות על אומרתה: כלומר, אין היא מא-מינה ביותר באהבת האדם לאדם — האנשים אוהבים רק להציל „משהו“ מתוך הים, כאילו להתגבר על ה-איתנים השוב בעיניהם יותר מלהציל חיי אדם. הרי זה אתוס ספורטיבי ולכל היותר ספארטאני.

ברם, עוול היינו עושים לה לדליה רביקוביץ אילו אמרנו להסיק מזה שאין היא מסוגלת לאהבה. להיפך. אבל אהבתה שתלטנית היא ביסודה — אגואיסטית היא (ושוב להבדיל מ-אגואיסטית!). ראינו את ביטוי ה-אהבה שלה בשיר „השתוללות בוספת“ (בספרה „חורף קשה“) — אהבה ה-מתאוות למוחלט ובלתי-ותרנית כלפי האהוב; ואילו מבחינת עצמה, ה-